

טו. הרעלה (כגון על ידי שתיית נפט או דטרנגנטים למיניהם, או ע"י בליעת פרי מורעל, צמח ארסי, כדורי נפתלין, כדורי שינה בכמות גדולה, רעל עכברים), (ע"י ס' שכה,ו), וכן בליעת מחט ובליעת כל גוף חד אחר (דעת רופא).

טז. איבוד הכרה, הלם או חשש להלם בשל נפילת משא כבד על אדם או מפאת כאב חזק ביותר (דעת רופא).

יז. הכואב כאב קל בעינים, אל לו לעשות שום טיפול לרפואה (סי' שכה,כ ובמ"ב ס"ק ס"ד). במקרה של כאב-עינים חזק יותר או במקרה של דלקת עינים – מותר ליתן טיפות עינים (ע"י אגלי טל מלאכת טוחן יז), וכן מותר לשים משחה בתוך העין [מתוך שפופרת או באמצעות מקל] (ושמעתי מהגרש"ז אויערבך [זצ"ל], דלא שייך בכה"ג משום איסור ממרה, כיון שאין שום כוונה למרוח חלק את המשחה בתוך העין). ומותר להמיס גבישי בור במים רתוחים, אפילו אם חמים הם [וטוב להמנע מעירוי מים מכלי ראשון על גבישי הבור, אלא יתן את הגבישים בתוך מים שנמצאים בכלי שני], ולנקות בהם את העינים. אבל אסור להשתמש לצורך זה בצמר-גפן משום איסור סחיטה, ואפילו לקחת את צמר-הגפן במלקט – אסור. ומותר להכניס את מי-הבור בתוך כוסית מיוחדת לרחוץ את העינים. וכן יש מקום להקל לשרות במי-הבור קצה של מטלית, ובלבד שתהא נקיה לגמרי, ולשימה על העין, אבל אסור לסחוט את המטלית בכל אופן.

מחלות עינים רציניות הריהן בגדר פיקוח נפש (סי' שכה,ט).

בספר דברי חכמים (סעיף 388) מובא בשם פוסקי דורנו, שאדם שעניו כואבות מעט, מותר לזלף טיפות עינים, מפני שהעינים נחשבות מקום סכנה. ויש לפקפק אם נמסרה השמועה בדקדוק, שהרי בסוגיתנו מבואר שאין התר כשניכר שעושה לרפואה. ולכאורה צריך לומר שהם דיברו רק בדלקת וכדו', וכמו שכתב בש"כ. ע"ע פריים נוספים ביוסף דעת ע"ז כה.

דף קי

'בטבלא' – כלי המשמיע קול, פעמונים.

'ארבע גרמידי' – ארבע אמות.

'זליטרוקינהו' – יערבם.

'מהו לשתות מי רגלים בשבת...'. על התר שתיית מי רגלים, ואם יש בהם איסור משום בל תשקצו – ע' במובא בספר מגדים חדשים כאן וביוסף דעת בכורות ז:

'גביא גילא'. פרש"י: 'אלו"ם בלע"ו'. האבן המכונה כיום 'אלום' היא אבן מלח המורכבת מגפרת אשלגן וגפרת חמרן (אלומיניום). ידוע שלאבן זו ישנן תכונות של עצירת דם. ומוסבר אם כן שימושה לרפא את הזבה.

'ככתבם וכלשונם'

'דכי נח נפשיה דרב גזר רב יצחק בר ביסנא דליכא דלימטייה אסא וגידמי לבי הילולא [בטבלא], ואזל איהו אמטי אסא וגידמי לבי הילולא בטבלא. טרקה חיויא ומית' –
 'ביסוד תקנת איסור כלי זמר בירושלים – הגאון בעל אמרי בינה ז"ל, כפי ששמעתי, עשה האיסור. ואחד שלא חשש וזולל בו – נענש קשה ר"ל... ושמעתי ממרנא הגאון דבריסק זצללה"ה שאמר, בודאי בירושלם ראוי עכ"פ, והביא מהא דשבת קי כי נח וכו' יע"ש, והרי החורבן בית המקדש לעינינו' (מתוך שלמת חיים להגרי"ח זוננפלד זצ"ל, תתפס"תצ).

'האי איתתא דחויא חיויא...'

'... והנה שורש חשק זה להגיע לידע טוב ורע, המושרש בשורש רצונו ית', הוא במדה וכח האחרון שבכחותיו ית' שהוא מדת הראות עול מלכותו בנבראים כמו שנתבאר לעיל, שמצד זה היה שורש רצון להיות נבראים יודעי טוב ורע... רק האשה שורש בנייה הוא רק מצד חשקות כח זה שבאדם כנוכר לעיל, ולכך רצון וחשק זה מתפשט בה בשורשה...
 ולכך היה התחברות הנחש, שהוא הנוגה הנמשכת משורש רצון זה כנ"ל, וחופפת על החשמל, פתי לה לאתתא, כי יש לו התחברות ושייכות לה, ולפי שאצלה היה חשק זה דטעימת הידיעה דטוב ורע בכל קומת עשרה כחותיה, לכן הוסיפה וגרעה מן הציווי. פירוש, כי ענין ביאת הנחש אמרו ז"ל (להלן קמו). על פסוק הנחש השיאני שבא עליה, והיינו כי טבע הנחש להתאות לאשה כמו שאמרו בשבת קי. ועיין שם הרפואות בגמרא, יש בהם רמזים וסתרים גדולים כמנהג לשון חכמים בכל מקום, והמשכילים יבינו. והנה תאווה זו דוימה היא שורש תאות היצר ומשכן כל הארבעה קליפות שם כנ"ל, ולכך נקרא הנחש 'אשת זנונים' בזהרר...'

(מתוך דובר צדק עמ' 121. וע"ע קומץ המנחה כו)

'הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו... רמות רוחא הוא דנקיטא ליה' –

'... וזה שאיתא (באבות ה,ז) שאחד מעשרה נסים שנעשו במקדש, שלא אירע קרי לכהן גדול ביום כפור. ובאמת הלא עשו הרבה השתדלות לזה כדאיתא בגמרא (יומא יט:) שפרחי כהונה היו מכין לפניו באצבע צרדא כדי שלא יישן, אכן אם היה לבו מתנמנם ופוסק רגע מלצעוק להשי"ת, לא היה מועיל כל ההשתדלות בזה, שבמקום המקדש שהיו עיני כל ישראל אליו, שהוא מורה לישראל שאין שום הויה בעולם רק השי"ת לבדו, וכן כהן הגדול שהוא מובחר נפשות ישראל ומדוגל בכח עבודתו, ויום הכפורים הוא יום המדוגל בשנה שהוא נעלם ונסתר מכל מערכת ההנהגה, כדאיתא במדרש... אם היה הכהן הגדול שוכח רגע אחד מלשית ה' לנגדו, והיה חושב שיש לו איזה כח והויה בפני עצמו – היה לו מכשול; –

שענין מכשול הזה שנקרא בתורה 'מקרה', היינו שנדמה לאדם שיש מקרה בעולם בלא השגחה פרטית, ומזה נדמה לאדם שיש לו כח הויה בפני עצמו, וזה הוא גיאות שהאדם מתגאה, שזה שורש היצר הזה והחטא הזה שבא מגיאות שהאדם מתגאה ונדמה לו שיש לו כח השפעה, וכמו שמצינו שבמסכת סוטה נזכר כל עניני גיאות וגודל היזקם. ובגמרא (שבת קי:) 'הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו', ומסיק שם ד'רמות רוחא הוא דנקיטא ליה' – לפי שאין לו גיאות אין לו תאוה. ועיקר העצה נגד יצר הזה הוא שפלות והכנעה מהכרת רוממות הש"י. ולכן היה נס גדול בכהן גדול שאם היה נמצא דמיון בנפשו שום כח הויה בפני עצמו, היה שולט עליו הקטרוג ח"ו וזה היה רק בדרך נס' (מתוך מי השלוח ח"ב תצוה).

ובמים הרעים שבים הגדול, לדעת רש"י רמב"ם רמב"ן ועוד, אין איסור אלא בשיהוי. וכן נפסק בטור ושלחן ערוך. והרשב"א כתב לאסור אפילו לא נשתהה (וכ"כ בדעת הר"ף ועוד. וע"ע שפת אמת).

ב. בזמן שאין דרך לרחוץ בחמי טבריה וכד' אלא לרפואה – אסור בשבת אם שוהה (משנ"ב שכה ס"ק קלו). ויש מי שאוסר אפילו אינו שוהה (שו"ע הגר"ז שם מה). ואם כוונתו לתענוג, מותר (כשהם בקרקע ולא בכלי – משום גזרת חמי האור. שכו, א). ע' שמירת שבת כהלכתה יד הערה כ. ואם רגילים לרחוץ בהם בריאים כמו חולים, לחיזוק הגוף ולהרגשה טובה – נראה שהרי זה כלתענוג ומותר).
ג. כתבו האחרונים שנתפשט המנהג שלא לרחוץ בים ובנהר כלל, ואף בלא בגד ים שאין שם סחיטה [אבל אפשר לרחוץ ידים ורגלים אם מתנגב קודם שילך ד' אמות. א"ר]. ובשחייה יש איסור אף מן הדין (עפ"י או"ח שלט, ב; שו"ע הגר"ז שכו, ו ומשנ"ב סקכ"א; אג"מ אה"ע ח"ב יג. וע"ע לעיל מ). וכתבו פוסקים שבכלל זה רחיצה במקלחת כל גופו או רובו במים צוננים (עפ"י שמירת שבת כהלכתה יד, יא; מנחה נכונה פ"ג בשם החזו"א). וכשהוא מצטער, כגון ביום שרב מותר להתקלח ויזהר שלא יסחוט השערות (שש"כ שם).

קסת. מה דינו של הים לענין טהרת הטמאים לסוגייהם?

לדברי רבי מאיר, כל הימים הריהם כמקוה (ולמקוה המים קרא ימים), ואינם מטהרים בווחלים אלא באשבורן כדין מקוה (רש"י), ופסולים לטבילת זבים ולהזאת צפורי מצורע ולקדש מי חטאת, שכל אלו צריכים מים חיים דוקא.

לדברי רבי יהודה, רק הים הגדול כמקוה ולא שאר ימים.
רבי יוסי אומר: כל הימים מטהרים בווחלים כמעין (כי כן טבעם, לנוע הנה והנה), אבל פסולים לזבים ולמצורעים ולקדש בהם מי חטאת.

הלכה כרבי יוסי (רמב"ם מקואות ט, יב; רא"ש). הכסף-משנה (שם) כתב בדעת הרמב"ם לפרש שלכל דעות התנאים כל המימות מטהרים בין בווחלין בין באשבורן בשאר טמאים. ומחלוקתם אמורה רק לענין שלשת הדברים שצריכים 'מים חיים', טהרת זבים ומצורעים וקידוש מי חטאת; לר"מ כל המימות פסולים בהם, ולרבי יהודה כל המימות כשרים מלבד הים הגדול, ולרבי יוסי כל המימות כשרים לאותם שלשה דברים באשבורן אבל לא בווחלין, אפשר הטעם משום גזירת נהרות. וים הגדול פסול לדין 'מים חיים' בין בווחלין בין באשבורן.

דפים קי – קיא

- קסט. א. האם מותר לשתות 'כוס של עקרין', לאיש או לאשה?
ב. האם מותר ליטול כרבלתו של תרנגול כדי שלא יוליד?

א. אסור לשתות 'כוס של עקרין' (ובארצכם לא תעשו – בכם לא תעשו). ואף על פי ששותה לכוונת רפואה והוא מסתרס מאליו.

א. יש סוברים שלרבי שמעון המתיר דבר שאינו מתכוין – מותר כשכוונתו לרפואה ולא לסירוס [אלא שפסקו לאסור משום שבכל התורה מלבד שבת הלכה כרבי יהודה לדעתם] (עפ"י שאלתות דרב אחאי). והתוס' ועוד ראשונים כתבו שגם לרבי שמעון אסור מפני שודאי יסתרס בכך והרי זה 'פסיק רישיה ולא ימות'.

ב. מלבד איסור סירוס, אסור הדבר משום ביטול מצות 'פריה ורביה' ומצות 'לערב אל תנח ידך' (עפ"י תוס').

ג. לדעת הרמב"ם (איסורי ביאה טז, יב) אין לוקים על שתיית כוס של עקריין, שאינו בכלל ה'לאו' הזה. יש אומרים שמ"מ אסור מן התורה משום ביטול מצות 'פריה ורביה' או מטעם אחר (ע' קרית ספר; וע' שו"ת רשב"ש תרי ד"ה ובפ"ו; בהגר"א אה"ע ה; אבני נזר אה"ע כ, יא). ובמאירי משמע שהשותה וגורם לעיקור אינו אלא מדרבנן (וראה בארוכה דעות הפוסקים בדבר, באוצר הפוסקים ח"א דף קכה).

ד. יש מן האחרונים שכתבו [בדעת רש"י] שמי שנעקר משתיית כוס עיקריין, באיסור או בהתר – אסור לבוא בקהל כדין 'פצוע דכה' שהרי נסתרס בידי אדם. ואולם התוס' (בסוטה כו.) נקטו להתר. וכן כתבו כמה פוסקים (מובאים בפתחי תשובה אה"ע ה סק"ט. וע"ע בספר מאור ישראל). ונראה שאם נפצעו ביציו או שבילי הזרע וכד' עתה – נאסר לבוא בקהל (עפ"י מנחת שלמה ח"ג קג, י. וצ"ע לדעת המנ"ח (רצא, ד) שצדד להתיר סירוס במי שאינו ראוי להוליד, אם נאסר משום פצו"ד). גם הסריס אסור בדבר – שהמסרס אחר מסרס חייב. ואף הזקן אסור, כי אפשר שיוליד על ידי סמים שונים. אבל אשה – מותרת (שאינן בה סירוס. תוס'). ולרבי יוחנן בן ברוקא שאמר אשה מצווה על פריה ורביה – אין התר אלא בזקנה ועקרה.

א. להלכה משמע מדברי הרמב"ם (איסורי ביאה טז, יב. וכן פסק הרא"ה [וכ"ה בספר החינוך רצא] וב'חדושי הר"ן והריטב"א) והשלחן-ערוך (אה"ע ה, יב) שמותר לאשה לשתות כוס של עקריין אף לכתחילה. וכן הורו כמה אחרונים להלכה (ע' במובא במאור ישראל).

וסירוס לאשה בפעולה ישירה – כתב הרמב"ם ועוד פוסקים שאסור. יש אומרים מן התורה (ע' בהגר"א אה"ע ה סקכ"ה) אך מרוב הראשונים נראה שהוא מדרבנן (ע' מ"מ איסו"ב טז, יא ועוד. וע' באגרות משה אה"ע ח"ד לד' שסמך על דעת רוב הראשונים בשעת הדחק וצורך גדול. והביא עוד שמהרשב"א (ואולי גם מהרמב"ן) משמע שאפילו איסור דרבנן אין. וע"ש עוד באו"ח ח"ב פה שהתיר סירוס באופנים מסוימים כדי למנוע איסור גדול של זנות. וע' בשו"ת שבט הלוי ח"ו רד, אודות סירוס חתולות על ידי נכרי, וצדד להקל מעיקר הדין בהסתמך על דעת רוב הראשונים שסירוס נקבות דרבנן).

ואין איסור סירוס אחר סירוס באשה. הלכך אשה שהוצרכו לחתונה את רחמה, אין איסור לחתונה גם את השחלות וצינורות הרחם (עפ"י אגרות משה חו"מ ח"ב עג, ז).

ב. ב'חדושי הר"ן' כתוב שמותר לאיש עקר לשתות כוס של עיקריין כדין עקרה. לא אסר הכתוב סירוס אחר סירוס אלא במי שנסתרס לאחר לידה, לא בעקר מלידה. וכיוצא בזה כתב המנחת-חינוך (רצא, ד) שכל מי שאינו ראוי להוליד, כגון טריפה (למ"ד) או אנדרווגינוס – אין בו לאו דסירוס. ומבואר בדבריו שאפילו בסירוס בידים אינו לוקה ואפשר שמותר. אולם החזו"א (סכ, כו) נקט שאין צד להתיר מהתורה לסרס זקן שאינו ראוי להוליד, וכל הגידון בגמרא אינו אלא בשתיית כוס עקריין. וכן צדד בספר מנחת שלמה (ח"ג קג, י) שלוקים על סירוסו של מי שהוא סריס מאליו.

ג. הרמב"ן נסתפק האם האיסור לסריס לשתות כוס של עקריין שייך רק כאשר מוסיף עיקור וסירוס בשתייתו, כגון שעל ידי שתייתו גורם לעצמו שאינו יכול להזיקק לאשה, או גם כאשר אינו מוסיף כלום אסור כי מ"מ עשה מעשה סירוס. ובחזו"ן-איש (סכ, כו) כתב שדעת התוס' נראה שגם בסריס גמור הנטול תאוה, אסור בכוס עיקרים (עע"ש בהרחבה ובאג"מ ח"ג טו).

ג. סירוס זמני, באופן שחוזר כחו לאחר זמן מאליו (ללא התערבות כירוגית וכדו') – אינו בכלל

איסור סירוס (עפ"י שבט הלוי ח"ג קפד. וכן נטה באגרות משה (אה"ע ח"ג טו) אך לא הכריע בהחלט, ואולם התיר בהוראת זריקה הפועלת עקרות לכמה חדשים ואח"כ השפעתה פגה מאליה, ע"ש בהרחבה ובאה"ע ח"ד לב,א).

ב. אמר רבי יוחנן: הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו. ואין בזה איסור משום ובארצכם לא תעשו, כי אין זו פעולת סירוס ממשית אלא שפוסק מלשמש מפני שניטל הודו וגאוותו. הרמב"ם השמיט דין זה, והרמ"א בהגהותיו לשו"ע (אה"ע ה,יג) הביאו.

דף קיא

קע. א. החושש בשיניו – האם מותר בשבת ליתן עליהם חומץ? החושש במתניו – האם מותר לו לסוך במשקים שונים?

ב. האם מותר להדק מטלית בנקב התבית וכדו', כדי לסותמה?

א. החושש בשיניו – לא יגמע את החומץ [שהוא מועיל למכה שבשיניים] ויפלוט, שניכר הדבר שעושה לרפואה, אבל מגמע ובוֹלע (כן נקט רבא לאחר חזרה, כאביי), או מטבל מאכליו בחומץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא. [ואין חילוק בין גומע לפני אכילתו, כפי דרך העולם באכילתם, או לאחר אכילה – שהואיל ומותר לפניו מותר כל השבת אעפ"י שאין רגילות לעשות כן. כן סובר רבא במסקנתו].

כיוצא בזה, החושש בגרונו לא יערערנו בשמן זית (רש"י: לא ישהנו בפיו. להתוס', אפילו אם בולע מיד אסור) שניכר שעושה זאת לרפואה, אבל נותן שמן הרבה לתוך מאכל ובוֹלע (עפ"י ברכות לו.).

החושש במתניו – לא יסוך ביין וחומץ אבל סך הוא את השמן (אפילו על גבי המכה. תוס' קלד:). שכן רגילים לעשות גם הבריאים, אך לא שמן ורד, שמתוך שהוא יקר אין סכים אותו אלא לרפואה. בני מלכים סכים שמן ורד על גבי מכותיהם שכן דרכם לסוך בחול. רבי שמעון אומר: כל ישראל בני מלכים הם. אמר רב: הלכה כרבי שמעון. והסיקו שרב פסק כרבי שמעון שלא מטעמו אלא שבמקומו של רב היה שמן ורד מצוי, לכך מותר לכל אדם לסוך בו.

א. מרש"י משמע שרבי שמעון מתיר לסוך בשמן ורד אפילו מתכוין לרפואה. ואילו מהתוס' מבואר שלא התיר רבי שמעון לסוך בשמן ורד אלא כשמתכוין לתענוג, ומשום דבר שאינו מתכוין. ורב נקט להלכה דבר שאין מתכוין אסור, לכך לא התיר אלא במקום שהוא מצוי ואין ניכר שעושה לרפואה.

להלכה, הרי"ף פסק כרב, וכן נקט הרמב"ן לעיקר. ואילו בעל הלכות גדולות ורבנו חננאל ורבנו תם (בספר הישר סוס"י תרב) פסקו כרבי שמעון.

ב. במקומות שאין סכים אלא לרפואה [כגון במקומותינו], אסור לסוך בשמן לחושש במתניו (פוסקים או"ח שכז. וכן נפקא מינה למי ששפתיו יבשות וסדוקות).

ג. יש סוברים דוקא 'חו"ש' בשיניו' אסור אבל אם כואב כאב מרובה, הרי הוא כחולה ומותר ליטול תרופה (ע' בהגר"א שכת, א; מור וקציעה שכת על מג"א סק"ט). ואולם דעת כמה אחרונים שכל שלא נחלש בכל גופו, אין זה בגדר 'חולה' ואסור (עפ"י מג"א שכת סק"ג ועוד. וע' ש"כ פל"ד הערה ד שהכל לפי הענין).